

УДК 316.624

Сердюк О.О. – заступник завідувача науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності ХНУВС, кандидат соціологічних наук, доцент;

Гузман О.А. – старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності ХНУВС, кандидат соціологічних наук, доцент.

Мотиви і частота вживання алкоголю студентською молоддю м. Харкова: за результатами соціологічного дослідження 1999-2016 рр.

Вживання адиктивних речовин молоддю є своєрідним відображенням соціальної дійсності. Тому спостереження за динамікою цього процесу є вкрай важливим для визначення дієвих і своєчасних напрямків роботи щодо попередження девіантної поведінки в молодіжному середовищі та збереження соціального порядку в суспільстві.

Дослідження мотивів вживання алкоголю серед учнів ВНЗ проводилось в рамках моніторингу розповсюдження вживання алкоголю серед молоді м. Харкова «Молодь та наркотики» науковцями Харківського національного університету внутрішніх справ з 1995 року [1]. Чергове опитування було здійснено у березні-травні 2016 року. В цілому протягом 21 року залишаються незмінними предмет, об'єкт і методика проведення опитувань (з 2011 року, у зв'язку з організаційними причинами, опитування здійснюється лише серед студентів різного виду вищих навчальних закладів). З результатами попередніх опитувань можна ознайомитись на порталі «Новини української психіатрії» [2].

Методом збору первинної інформації обране масове вибірконе репрезентативне опитування осіб, які навчаються у ВНЗ міста. У 2016 році модель вибіркової сукупності (N=1234) включала три етапи відбору: 1) випадковий (кроковий) відбір вищих навчальних закладів; 2) систематичний відбір курсів (року навчання); 3) випадковий відбір академічних груп і суцільне анкетування в групах.

Результати дослідження частоти вживання алкоголю та структури алкогольної мотивації студентської молоді представлені нижче.

Що стосується споживання алкоголю – його вживали 84,4% молодих харків'ян (табл. 1), за останні роки загальна кількість споживачів алкоголю практично не змінювалась. Відбулося структурне збільшення частки тих, хто вживає алкоголь регулярно – з 7,5% у 2014 році до 10,5% у 2016 році.

Таблиця 1.

Частота вживання алкоголю в 2001, 2005, 2008, 2011, 2014 і 2016 р. (% від усіх)

	Пробував 1-2 рази	Пробував кілька разів	Вживав більш 10 разів, але не регулярно	Вживаю регулярно	Пробували всього
2001 р.	1,4	11,9	48,0	10,0	71,3
2005 р.	7,6	18,8	50,0	9,9	86,3
2008 р.	8,8	18,8	47,2	12,2	87
2011 р.	6,8	18,8	53,7	7,5	86,8
2014 р.	7,0	23,4	51,4	7,5	89,3
2016 р.	4,9	20	49	10,5	84,4

Ми спостерігаємо зменшення відсотка молодих харків'ян, які вважають, що вони можуть іноді чи часто вживати алкоголь. Оскільки поведінка людини регулюється не тільки зовнішніми соціокультурними нормами, а й внутрішніми, засвоєними особистістю, то звуження допустимих меж поведінки по відношенню до алкоголю перетворюється в суттєвий фактор, що стримує розповсюдження такої форми адиктивної поведінки.

Особливої уваги, на наш погляд, заслуговує структура алкогольної мотивації та її генералізація в молодіжній свідомості. Оскільки якісною характеристикою адиктивної поведінки стосовно алкоголю є мотивація його вживання, до анкети було включено модифіковану нами методичку кількісного вимірювання мотивації вживання алкоголю (МВА) В.Ю. Зав'язова. Ця методика оцінює алкогольну мотивацію за дев'ятьма шкалами, що об'єднані в три блоки (соціальні, психологічні та патологічні мотиви). Кожний блок містить три мотиваційні шкали.

До блоку соціальної мотивації належать традиційні (соціально і культурно обумовлені), субмісивні (підкорення груповому тиску) та псевдокультурні (пов'язані з прагненням людини узгодити особистий досвід з вимогами «алкогольного мікросередовища», в якому вона функціонує) мотиви.

До блоку психологічної мотивації відносять гедоністичні (прагнення отримати задоволення від випивки), атарактичні (прагнення зняти напругу, неприємні переживання) мотиви, та мотиви гіперактивації поведінки (прагнення підвищити власну активність, настрій).

До блоку патологічної мотивації відносять мотиви похмілля (прагнення зняти прояви абстинентного синдрому), адиктивні мотиви (виражають патологічний потяг до алкоголю) та мотиви самопошкодження (прагнення вживати алкоголь всупереч оточуючим і собі).

В таблиці 2 представлені результати дослідження мотивів вживання алкоголю молоддю у 1999, 2005 та 2016 роках. Ступінь вираженості тих чи інших мотивів оцінюється в балах за кожною шкалою, максимум 4 бали. Сумарна оцінка за всіма шкалами відображає мотиваційну напругу (Імн) та виражає ступінь генералізації алкогольної мотивації в свідомості молодих людей.

Таблиця 2.

Структура мотивації вживання алкоголю молоддю м. Харкова
(індекс коливається від «0» ніколи до «4» постійно)

Мотиви	1999	2005	2016
Соціальні мотиви			
Традиційні	2,26	1,82	1,25
Субмісивні	1,85	1,15	1,69
Псевдокультурні	1,11	0,65	0,59
Психологічні мотиви			
Гедоністичні	1,21	0,89	0,91
Атарактичні	1,18	0,87	0,41
Гіперактивації	0,77	0,51	0,89
Патологічні мотиви			
Похмільні	0,42	0,21	0,27
Адиктивні	0,38	0,21	0,22
Самопошкодження	0,21	0,09	0,12
Загальний індекс мотиваційної напруги	9,39	6,4	6,35

Як видно з таблиці, структура алкогольної мотивації не зазнала суттєвих змін. Знизилась роль традиційної мотивації та підсилилась роль субмісивної мотивації. Також зменшилась ступінь генералізації алкогольної мотивації, значно знизилась мотиваційна напруга: у 1999 році $I_{mn} = 9,39$, у 2005 – 6,4, а у 2016 – 6,35. Найбільш вираженими мотивами споживання алкоголю є субмісивні ($I_{mn}=1,69$) та традиційні ($I_{mn}=1,25$). Далі – мотиви гедоністичні ($I_{mn}=0,91$) та гіперактивації ($I_{mn}=0,89$). Найменш представлені патологічні мотиви споживання алкоголю, що є цілком очікуваною тенденцією в середовищі учнівської молоді.

Таким чином, сучасні молоді люди під час вживання алкоголю керуються, перш за все, соціальними мотивами, пов'язаними з підкоренням груповому тиску, перебуванням у відповідних компаніях та існуванням культурних традицій. Важливим також в цьому процесі є прагнення зняти емоційну напругу, отримати приємні переживання. В загальному розумінні протягом останніх 15 років спостерігається тенденція до зниження мотиваційної напруги стосовно вживання алкоголю та звуження допустимих меж поведінки по відношенню до алкоголю.

Література:

1. Сердюк О.О. 10 років спостережень за динамікою соціокультурного поля наркотизму / О.О. Сердюк // Український соціум. – № 1(18), 2007. С. 34–40.
2. Новости украинской психиатрии [Электронный ресурс]. – Харьков-Киев, 2001–2014. – Режим доступа: <http://www.psychiatry.ua>.